

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРГОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

2-2018
апрель

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Х.МУХАММЕДОВА

Викториан инглиз адабиётида аёл тақдирининг акс эттирилиш..... 73

ТИЛШУНОСЛИК**К.КАРИМОВ**

Маданиятларо мuloқot ва таржима муаммолари..... 76

У.НОСИРОВА

Поэтик нутқнинг прагматик хусусиятлари 80

Н.АХМАДЖОНОВ

Фразеологизмлар немис халқи миллий маданиятининг кўзгусидир 83

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ**Т.ЭГАМБЕРДИЕВА, Д.ОХУНОВА**

Талабалар онгида моддий ва маънавий ҳаёт уйғунлигини шакллантириш асослари 86

ИЛМИЙ АХБОРОТ**А.ЎРИНОВ, Ф.ФОЗИЛОВА**

Коэффициенти узилишга эга бўлган оддий дифференциал тенглама учун умумлашган спектрал масала..... 89

Ш.КАРИМОВ, Л.РАХИМОВА

Векуа-Эрдей-Лоундес типидаги янги алмаштириш операторларни қуришнинг бир усули ҳақида..... 92

Х.ШОДМОНОВ, Ш.АКРАМОВ

Қанд лавлаги – қимматбаҳо техник экин..... 94

А.ҚАМБАРОВ, А.НУРМУҲАММАДЖОНОВ

Шайх Акбар (Улуг Шайх)нинг диний-фалсафий меросига бир назар 97

У.НАЗИРОВ

Бадий маданият: мазмун-моҳияти, структура ва функциялари..... 100

А.КОСИМОВ

XX аср ўзбек ва рус адабиётида тинчлик ва инсон тушунчаси (талқини ва тадқиқотлари)..... 102

Д.ХУСЕНОВА

Лев Толстойнинг “Иқрорнома”сида шарқона қарашлар ҳамоҳанглиги 105

А.МАМАТОВ, Р.АХРОРОВА

Концептнинг тоифалари..... 108

К.ХОДЖАХАНОВА

Мактаб ўқувчиларида натурадан расм ишлашга ўргатишнинг дидактик имкониятлари..... 110

Б.ҚУРБОНОВА

Ўқувчи ёшларнинг маънавий дунёқарашини тасвирий санъат орқали тарбиялаш омиллари..... 113

Н.МЕРГАНОВА

Хорижий тил дарсларида ноанъанавий методлардан фойдаланишнинг ўзига хос аҳамияти..... 115

Э.ДЖАББАРОВА

Модуляр таълим инновацион таълим сифатида 118

И.ЮЛДАШЕВ, И.ПЎЛАТОВ

Узлуксиз таълим жараёнида тасвирий санъат дарсларида замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш усуллари 121

АДАБИЙ ТАҚВИМ

Ибратли ҳаёт йўли..... 124

ТАҚРИЗ. БИБЛИОГРАФИЯ

Библиография..... 127

УДК: 8+008

БАДИЙ МАДАНИЯТ: МАЗМУН-МОҲИЯТИ, СТРУКТУРА ВА ФУНКЦИЯЛАРИ**У.Назиров****Аннотация**

Мақолада этномаданият, бадиий маданият, шахсий маданият ва ўзликни англаш ғоялари ёритилган.

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы этнокультуры, художественной культуры, личной культуры и самосознания.

Annotation

In this article the questions of ethniculture, art culture, personal culture and self-consciousness are considered.

Калит сўз ва иборалар: этномаданият, бадиий маданият, маданият субстанцияси, шахсий маданият, ўзликни англаш ғоялари.

Ключевые слова и выражения: этнокультура, художественная культура, культурная субстанция, личная культура, самосознание

Keywords and expressions: ethniculture, art culture, cultural substance, personal culture, self-consciousness.

Мустақиллик шароитида жамиятимиз маънавий ҳаётининг барча соҳаларида янгиланишлар юз бермоқда. Бу қонуний жараённи биз маданият билан ижтимоий ҳаёт ўртасидаги алоқа ва таъсирларнинг ўзаро чуқурлашиб, кенгайиб боришида ҳам яқол кўришимиз мумкин. Шу нуқтаи назардан маданият муаммолари фалсафа, эстетика, социология, педагогика, санъатшунослик каби фанлар томонидан таҳлил этилаётганлиги тасодифий эмас.

“Рұхий әркинлик ифодаси” [1.174] саналган ҳозирги замон ўзбек бадиий маданиятининг тарихий илдизлари, ривожланиш тамойиллари, структураси ва ижтимоий функцияларини тадқиқ этиш миллий ғояга асосланади. Бинобарин, санъат, бадиий маданият соҳасида “миллий ғояни тараннум этишга, истиқлол мағкурасига зид ғояларнинг зарарли моҳиятини очиб беришга, айниқса, эътиборни кучайтириш, ҳаёт ва ижоддаги маҳдудлик ҳамда фикр қашшоқлигига қарши курашиш, баҳс-мунозара ва таҳлиллар орқали мағкуравий мухитнинг соғлом бўлишига эришиш” [2.65] бугунги куннинг долзарб масаласидир.

Бадиий маданиятнинг моҳияти тўғрисидаги масала, авваламбор, маданият ҳақидаги умумий тасаввурлар доирасида қараб чиқилиши, сўнgra унинг ўзига хос хусусиятлари аниқлаб олиниши лозим. Бу – масалани умумийлик ва алоҳидалик диалектик асосида белгилашнинг муҳим

жиҳатини ташкил этади.

Бу ерда маданият назарияси категориялари, тадқиқот усуслари ва тамойиллари бадиий маданият моҳиятини илмий ўрганиш учун етарлимни, деган савол туғилиши табиий. Масала анча мураккаб бўлиб, унга жавоб бериш маданият тўғрисидаги чуқур дастур ва амалий асосларга суюнишни тақозо этади.

Маданият тушунчаси инсон борлигининг ранг-барангларни ҳамда чексизлигини ифодалаганлиги учун унинг турлича таърифлари вужудга келганлиги ўз-ўзидан маълум. Илмий адабиётларда маданият феноменини тасниф қилишда ниҳоятда ранг-баранг ёндашувлар мавжудлигини қайд этган ҳолда, биз тадқиқотчиларнинг аксарияти томонидан эътироф этилган муҳим методологик йўналишларни қисқача таъкидламоқчимиз.

Бу соҳада гуманистик характерга эга бўлган биринчи йўналиш маданиятни инсон ижтимоий табиати ва фаолияти атрибути сифатида тушунади. Бунга кўра, маданият субстанцияси, унинг ташувчиси тариқасида инсон ижтимоий муносабатларнинг бутун кўлами, ўзи яратган моддий ва маънавий-ижтимоий бирлик билан биргаликда олиб қаралади [3]. В.С.Барулиннинг эътироф этишича, “жамиятнинг инсонийлик мўлжаллари билан инсон моҳиятининг уйғунлашиши маданият гавдаланишининг ҳақиқий борлигини намоён қиласи. Инсон ўзининг бутун мураккаблиги ва кенг қамровли борлифи билан маданиятнинг қалби ва

У.Назиров – ФарДУ фалсафа кафедраси докторантни.

жонидир” [4.400].

Иккинчи йўналиш маданиятга инсон ижтимоий моҳиятини шакллантиришининг омили сифатида ёндашади, асосий урғуни унинг яратувчанлик, ижодкорлик табиатига беради. Шу маънода яратилган барча маҳсулотлар-нарсалар, ғоялар, ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар инсоннинг ўз борлиғи, инсоний фаолият усулларидан бошқа нарса эмас [5.7]. Бинобарин, “Маданият – табиат ва ўзаро муносабатларда акс этадиган инсон фаолияти (шахсий маданият), ижтимоий гуруҳнинг ёки жамиятнинг ҳаёт фаолияти усулидан иборат” [6.230].

Учинчи йўналиш маданиятни инсон фаолиятини қадриятли-меъёрий бошқариш сифатида эътироф этади. Маълумки, инсонни ижтимоий моҳият сифатида шакллантирувчи ҳаётий фаолият объектив йўналишга эга бўлса-да, инсон, айни пайтда, ўзига боғлиқ муайян омиллар, мўлжаллар таъсирида ҳам умр кечиради. Халқнинг тарихий тараққиёт давомида шаклланган ўзлигини англаш ғоялари, тажрибаси, меъёр ва идеаллари ана шулар сирасига киради. Ҳар бир инсон уларнинг маънавий-ахлоқий тамойилларини адo этишга даъват этиладики, оқибатда унинг ўз-ўзини яратиш маданияти шаклланади ва ривожланади. Маданият жамият ҳаётий шарт-шароитлари билан белгиланувчи ва унинг турмуши, мафкураси, таълим-тарбияси, фани ва санъатида ифодаланувчи ғоявий ва ахлоқий ҳолатидир [7]. И.Кант фикрича, маданият “аслида инсоннинг ижтимоий қадриятидир” [8.11].

Шундай қилиб, юқоридагилар маданиятнинг гуманистик, яратувчанлик ҳамда қадриятли-бошқарувчанлик моҳиятини тушунишда, хусусан, бадиий маданиятнинг моҳият-мазмунини белгилашда муҳим методологик аҳамият касб этади.

Бадиий маданият, унинг моҳият-мазмуни, жамиятдаги ўрнини таҳлил этиш миллий мафкуранинг асосий тамойилларидан келиб чиқувчи диалектик ёндашувни тақозо этади. Зоро, бундай қараш ҳаёт, инсон фаолияти, шу жумладан, бадиий маданиятни баҳолаш, ижодий жараёнларни ўрганиш ва назарий хуносалар чиқаришда муҳим методологик аҳамиятга эгадир.

Шундай қилиб, бадиий маданиятни фалсафий тадқиқ этиш методологияси қуидагиларни таҳлил этишни назарда тутади: бадиий маданият нисбий мустақил ҳодиса бўлиб, муайян ижтимоий тузум билан узвий алоқада фаолият кўрсатади; унинг ғоявий ва эстетик йўналишига муайян ижтимоий-сиёсий ва маънавий жараёнларнинг таъсирини ўtkазиб туради; ижтимоий-эстетик идеал, ахлоқ, фалсафа ва онгнинг бошқа шакллари билан бадиий маданият ўrtасида диалектик алоқадорлик мавжуд; миллий ўзига хослик билан умуминсонийлик ўrtасидаги мутаносиблик бадиий маданият ижтимоий-гуманистик моҳиятини ташкил этади; бадиий маданиятни муҳим ахлоқий-эстетик қадрият сифатида тадқиқ этиш унинг жамият ва инсон ҳаётидаги ўрни ҳамда ролини илмий асослашга хизмат қилади.

Адабиётлар:

1. Каримов И.А.Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. 10 т. – Т.: “Ўзбекистон”, 2002.
2. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. – Т.: “Ўзбекистон”, 2000.
3. Абдуллаев М. Эстетическая культура. – Т., “Фан”, 1991, С. 8; Маннопов С.Ўзбек халқ мусиқа маданияти. –Т.: “Янги аср авлоди”, 2004, 5 б.; Основы философии (Под.ред М А..Ахмедовой и В.С.Хана). –Т.: “Mehnat”, 2004. С.393; Шермуҳамедов С. Независимость и развитие философии в Республике Узбекистан. –Т.: “Фан”, 2006.
4. Барулин В.С.Социальная философия – М.: ФАИР-ПРЕСС,1999.
5. Цай А.В. Материальная культура в свете современной эстетики.– Т.: “Фан”,1998.
6. Фалсафа. Қомусий лугат. (Тузувчи ва масъул мұхаррір Қ.Назаров). –Т.: “Шарқ”, 2004.
7. Ахмедова Э., Габидулин Р. Культурология. Мировая культура. – Ташкент: Академия художеств Узбекистана, 2001, С.279; Соифназаров И. Маънавий баркамоллик ва сиёсий маданият.–Т.: “Шарқ”, 2001.
8. Кант И. Собр. сочинений в 6 тт. Т.6. – М.: “Мысль”, 1966.

(Тақризчи: Т.Абдуллаев, фалсафа фанлари доктори, профессор).